

наявність продуктивного рівня та 27 % – креативно-творчого.

Висновки. Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що технологія діяльності міської методичної служби на основі диференційованого підходу є не тільки формою навчання, підвищення професійної компетентності педагогів, але й дозволяє виявити інноваційні шляхи, форми й методи здійснення корекційно-розвивального процесу, а також рівень майстерності педагогів. Можна стверджувати, що представлена модель методичного супроводу враховує як потреби зовнішнього середовища, так і потреби самого вчителя-логопеда; виступає важливим і невід'ємним компонентом системи підвищення кваліфікації, забезпечуючи відповідну підготовку фахівців у реальному освітньому процесі; забезпечує одержання кожним учителем-логопедом того рівня професіоналізму в оволодінні знаннями, уміннями, навичками, який відповідає його реальним здібностям і можливостям; служить діючим механізмом для саморозвитку педагога й засобом, що активізують учбово-педагогічну працю; створює передумови для безперервного процесу вдосконалювання особистості; спонукає до активізації процесів росту індивідуально-професійної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баскаев Р. М. О тенденциях изменений в образовании и переходе к компетентностному подходу // *Инновации в образовании*. – 2007. – №1.
2. Беляя К. Ю. Методическая работа в дошкольном учреждении / К. Ю. Беляя. – М., 1991.
3. Застосування ділової гри на педагогічних радах в спеціальному навчальному закладі / Г. М. Воробель // «Актуальні проблеми корекційної педагогіки і психології»: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університета: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 2007.
4. Гавриш Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільників / Н. В. Гавриш. – К.: Шкільний світ, 2006.
5. Петелина Н. Г. Мастерство учителя-логопеда: содержание, формы, этапы и методы формирования: учеб.-метод. пособие / Н. Г. Петелина. – Курск, 2006.

УДК 371.134-057.875:376.1:81'342.2:398.5

Ю. С. Щепенко

*студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»,*

І. В. Кравченко

*викладач кафедри логопедії,
Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка*

ВИКОРИСТАННЯ ЖАНРІВ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ У РОБОТІ НАД УДОСКОНАЛЕННЯМ ДИКЦІЇ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ

У статті розглянуто можливість застосування жанрів усної народної творчості щодо вдосконалення дикції майбутніх логопедів, а також розкрито прийоми, за допомогою яких можна самостійно вдосконалити дикцію.

В статье рассмотрена возможность применения жанров устного народного творчества при совершенствовании дикции будущих логопедов, а также раскрыты приемы, с помощью которых можно самостоятельно совершенствовать дикцию.

The opportunity of usage of oral folk art concerning improvement of future speech therapist's utterances (diction) and ways with the help of which utterances (diction) will be improved by itself is shown in the article.

Ключові слова: мовлення, дикція, усна народна творчість.

Ключевые слова: речь, дикция, устное народное творчество.

Key words: speech, utterance (diction), oral folk art.

Постановка проблеми. Живе усне переконливе мовлення – важливий засіб багатоманітного та різноспрямованого впливу на слухача. Правильне, унормоване усне мовлення може забезпечити швидкість взаємопорозуміння між учасниками комунікативного акту. Одного неточного, невдало сказаного або погано вимовленого слова іноді досить, щоб зіпсувати усе враження.

Запорукою успішного усного мовлення є добре поставлений голос. Але, щоб добре говорити, треба не лише володіти своїм голосом, але й мати добре відпрацьовану дикцію.

Правильна дикція є важливою вимогою до мовлення людини, вона

передбачає чіткість, ясність вимовляння слів, фраз, звучання кожного голосного та приголосного звуків. Особливо важливою професійною необхідністю є чіткість вимовляння для майбутніх вчителів-логопедів, оскільки це сприяє правильному сприйняттю дітьми його мовлення [6, с. 165].

«Дикція – ввічливість актора», – виголосив колись знаменитий французький актор Коклен – старший. Цей вираз можна віднести до будь-якої людини, для якої є важливим процес спілкування без перепитувань і непорозумінь. Виразне, розбірливе мовлення – це ввічливість будь-якого мовця по відношенню до слухача [1, с. 4-5].

Мета статті – проаналізувати жанри усної народної творчості, що доцільно використовувати для покращення дикції майбутніх логопедів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні гарна дикція є однією із важливих складових професіоналізму логопеда і вказує на рівень культури мовлення.

Саме з метою допомоги самостійно вдосконалити дикцію такі науковці Н. Латишева, І. Козлянинова, спираючись на багаторічний теоретичний і практичний досвід своїх колег, випустили посібники, в яких подається низка вправ для самостійного вдосконалення дикції.

Хоча теорія вдосконалення дикції як елемента техніки мовлення, є досить розробленою (цю проблему досліджували Г. Артоболевський, А. Багмут, В. Бадер, М. Баженов, С. Бернштейн, І. Блінов, Л. Варзацька, Т. Завадська, Л. Горбушина, В. Горецький, Т. Запорожець, А. Капська, Т. Ладиженська, С. Нікольська, Г. Олійник, Л. Павлова, М. Рибнікова, Є. Язовицький та ін.), проте прикладні аспекти формування відповідних навичок з дикції висвітлені недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Дикція (лат. *dictio* — вимова) – чітке вимовляння звуків мови, складів і слів із забезпеченням його відповідності літературним нормам мови [6, с. 165]. Поняття дикція або ясність і чистота звучання мови, залежать від правильної і активної роботи апарату артикуляції. Це означає, що вдосконалення дикції є процесом вирішення певних завдань, які здійснюються в процесі самовиховання.

Недоліки дикції можуть мати різні причини. Якщо вони мають органічне походження, то їх ліквідують за допомогою медичного втручання: операції, застосування спеціального пристрою для випрямлення зубів, тощо. Неорганічні вади мовлення звичайно з'являються у людини ще в дитячому віці через виявлення дорослими недостатньої уваги до звучання її мови. Такі вади ліквідуються в процесі виконання спеціальних вправ, зокрема артикуляційної гімнастики. У найбільш складних ситуаціях людина може звернутися за допомогою до кваліфікованого фахівця в цій галузі – логопеда [6, с. 165].

Існує велика кількість дикційних недоліків, не пов'язаних з органічною основою. Це так звані функціональні порушення. По-перше, це млява артикуляція, тобто недостатня рухливість органів артикуляції: язика, губ, нижньої щелепи; по-друге, це спотворення звуків, неточне вимовляння звуків, наприклад: картатість або шепелявість; по-третє, це відсутність звуків, тобто випадання звуків у початку, середині або наприкінці слів; по-четверте, це заміна звуку, коли один звук замінюється іншим, наявним у системі мови. Наприклад: замість молоко - мовоко; по-п'яте, це слабке дихання, тому при недостатній енергії видиху кінці слів у фразі не чуються через неозвучення останніх звуків. Активність артикуляторів, в особливості губ і язика, також неможлива при слабкому подиху [1, с. 6].

Ясність і розбірливість мовного потоку забезпечують приголосні звуки, вони утворюють каркас нашої мови. Якщо без голосних звуків мова немелодійна, то без точних приголосних звуків мова незрозуміла, безформенна.

«Голосні – річка, приголосні – береги», – писав К. С. Станіславський. Точність вимови приголосних – основне завдання у роботі над дикцією.

Зупинимось детальніше на мовленнєвому матеріалі, за допомогою якого будемо виховувати та вдосконалювати дикцію. Важливою ланкою у підборі мовних засобів є усна народна творчість, за допомогою якої можна вдосконалювати мовлення людини, а саме дикції [4, с. 7].

Фольклор (від англ. *folklore* – народна мудрість, знання) є складовою частиною культури народу.

До цього часу в науці не існує чіткості чи однозначності щодо того, які сфери народного знання окреслюються цим поняттям. Це пов'язано з тим, що у більшості західноєвропейських наук під поняттям «фольклор» розуміють не тільки усне словесне мистецтво народу, а духовну творчість у поєднанні з матеріальною, з урахуванням елементів побуту, знарядь праці, особливостей побудови житла тощо.

У сучасній українській фольклористиці знаходимо трактування цього терміну у вужчому розумінні: «Фольклор – це художнє відображення дійсності у словесно-музично-хореографічних і драматичних формах колективної народної творчості, нерозривно пов'язаної з життям і побутом. У ній відбито світоглядні, етичні й естетичні погляди народу»

Поряд з терміном «фольклор» існує термін «народна творчість», яким окреслюється вся творча діяльність народу: поезія, музика, театр, танець, архітектура, художнє і декоративно-прикладне мистецтво – все, що несе відбиток побуту, а також є втіленням поглядів, ідеалів та прагнень людей.

Для того, щоб розмежувати сфери матеріальної та духовної творчості народу, які органічно взаємодіють, але не є тотожними, часто використовуються терміни «усна словесність», «народна словесність», «усна народна творчість», «народнопоетична творчість».

Термін «усна народнопоетична творчість» передає вужче поняття про духовну творчість, яка входить до складу фольклору та народної творчості як її складова частина.

Усна народнопоетична творчість – це художньо-словесна творчість народу в сукупності її видів і форм, де засобами мови збережено знання про життя і природу, давні культу і вірування; а також відбито світ думок, уявлень, почуттів і переживань, народнопоетичної фантазії. Усна народна творчість українського народу формувалась упродовж століть разом з мовою і тому увібрала в себе багатовіковий досвід, знання та пам'ять про історичне минуле на різних стадіях розвитку народу [5, с. 5-6].

Усна народнопоетична творчість

включає в себе дуже велику кількість видів і жанрів, серед них прислів'я, приказки, загадки, скоромовки, потішки, обрядові та колискові пісні тощо. Саме ці жанри усної народної творчості ми будемо застосовувати у своїй роботі над удосконаленням дикції. Для відпрацювання правильної дикції необхідно регулярно тренувати органи мовленнєвого апарату, які дають змогу навчитися керувати потрібними групами м'язів.

Робота щодо вдосконалення дикції буде проходити в кілька етапів.

До першого етапу ми віднесемо вправи на розвиток рухомості нижньої щелепи і пропонуємо такі:

1. Вільно опускайте нижню щелепу, поки відстань між зубами має бути приблизно у два пальці. Далі беззвучно, на одному видиху вимовляйте голосні звуки, наприклад [а], [я], [о]. Слід стежити, щоб відстань між зубами значно не змінювалась. Після виконання беззвучного вимовлення підключаємо голос і вимовляємо ті ж звуки, далі злито вимовляємо декілька голосних звуків на одному видиху.

2. Потрібно вимовляти прислів'я, приказки, скоромовки, які насичені голосними звуками і потребують широкого відкриття рота. Наприклад:
Улас у нас, Панас у вас.

Рот роззява роззявляє, бо короткий розум має.

Босий хлопець сіно косить. Босі ноги роса росить.

Присмалилась наша каша, почорніла каша наша.

Гарне гроно винограду. Рано, громе, гримать градом!

До другого етапу ми віднесемо роботу з розвитку рухомості губ, адже прив'ялості і недостатньої рухомості губ страждає чіткість вимови багатьох голосних і приголосних звуків. Для розвитку рухомості губ корисно використовувати наступні вправи:

1. Розтягування губ у посмішці з оголенням зубів, та при закритому роті. Щільно зімкнуті губи витягувати вперед (як при свисті). Витягування губ вперед у формі трубочки. Далі потрібно чергувати витягування губ трубочкою з розтягненням їх у посмішці.

2. Протяжно вимовляйте голосні

звуки, спочатку беззвучно, потім підключаєте голос. Особливу увагу звертайте на положення губ при вимові. Ці ж маніпуляції проводять і з приголосними звуками.

3. Задля закріплення ясності і чіткості вимови звуків у словах читайте прислів'я, приказки, скоромовки. Наприклад:

Водовіз з водопроводу воду віз.

Всіх скоромовок не перескоромовиш, не перевискоромовиш.

В нас в дворі погода розмокропогодилася.

Мусій муку сіє, пече паляниці, кладе на полиці.

Обов'язково потрібно стежити за чіткістю та ясністю вимовляння слів і фраз.

На третьому етапі важливо приділити увагу розвитку м'язів язика. Язик приймає участь в утворенні більшості звуків мовлення. Від його роботи залежить чіткість вимови. Для зміцнення м'язів язика, покращення його рухомості, чітко відпрацюйте наступні рухи.

1. Висуньте язик на зовні і виконайте ним рухи вліво, вправо, вгору, вниз.

2. Висуньте язик на зовні і виконайте колові рухи зліва на право, а потім навпаки – справа на ліво.

3. При відкритому роті і злегка висунутому язичку зробіть його широким, вузьким, чашечкою (кінчик і бокові краї злегка при піднятті).

4. Злегка підняти напруженим кінчиком язика «почистити» верхні зуби з зовнішньої сторони і внутрішньої сторони, в напрямку від внутрішньої сторони зубів до зовнішньої і навпаки.

Контроль за правильністю виконання рухів виконується за допомогою дзеркала. Всі рухи язиком виконують легко і вільно, без особливого напруження.

Четвертим етапом ми визначили тренування чіткості вимови приголосних звуків в складах та чіткості вимови слів зі збігом приголосних. Потрібно прочитати наступні рядки складів та слів:

1. па, по, пе, пу, пи, пі, пю, пя, та, то, те, ту, ти, ті, тю, тя, са, со, се, си, сі, сю, ся; ап, оп, еп, уп, ип, іп, юп, яп, ат, от, ет, ут, ит, іт, ют, ят.

2. Дошка, оббитий, законний, вітчизна, смужка, хустка, коритце, братство, артистка, невістка, турист, карта, клумба, служба, хвіст, шпроти, зустріти, транскрипція.

Останнім етапом нашої роботи над

вдосконаленням дикції є тренування чіткості та зрозумілості вимови звуків і слів у фразовому мовленні. Для цього слід застосовувати скоромовки, котрі побудовані на співвіднесенні приголосних звуків, важких для вимови. Наприклад:

Кричав Архип, Архип охрип, не треба Архипу кричати до хрипу.

Шишкар шишку з верхечка сосни нишком на лиску струсив. Ой смішний!

Бором брів бобер до брата борошна собі набрати, бо бобреха й бобреньята будуть бублі виробляти.

Курличі курличуть, курличаток кличуть: Курли, курли, курличеньки, до річеньки, до річеньки.

Невеликі скоромовки вимовляйте на одному видиху. Зберігайте плавність і злитість їх вимови. Цей етап продовжується читанням вголос поетичних та прозових творів з метою закріплення гарної дикції.

Висновки. Таким чином, вдосконалення дикції майбутніх логопедів жанрами усної народної творчості потребує певної послідовності. Перехід від однієї вправи до іншої здійснюється лише після того, як буде достатньо чітко відпрацьована попередня. Спеціальні вправи щодо вдосконалення дикції потрібно виконувати кожного дня 10 – 15 хвилин – це забезпечить якість і чистоту вимови, допоможе подолати скованість органів мовлення, поспішність чи сповільненість вимовляння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфёрова Л. Д. Речевой тренинг: дикция и произношение / Л. Д. Алфёрова // Пособие для самостоятельной работы. Санкт – Петербург, 2003. – 88 с.
2. Вознюк Л. Еники, беники їли вареники: Загадки, лічилки, скоромовки для учнів початкових класів / Уклад.: Л. Вознюк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 192с.
3. Гридїна В. Т. Кольорова скринька / В. Т. Гридїна, О. В. Завязкін. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. – 320 с.
4. Козлянинова И. П. Произношение и дикция / И. П. Козлянинова. – Москва, 1977. – 152 с.
5. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик : [Навчальний посібник]. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
6. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення / В. Г. Пасинок : [навч. посібник]. – К.: «Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. – 184 с.